

техніці художньої обробки паперу. В процесі керівництва творчою діяльністю ми приділяли увагу формуванню таких якостей, як фантазія, уявлення, професійна спостережливість, композиційне та образне мислення в матеріалі, емоційно-естетичне сприйняття та бачення природної чи предметної форми як художнього образу.

Аналіз такої організації навчально-творчої діяльності студентів привів до висновку, що процес навчання основ художньої роботи з папером в системі вищої художньо-педагогічної освіти потребує від художника-педагога усвідомленого керівництва процесом професійного художньо-образного мислення студентів, що передбачає не тільки процес навчання-виховання, а й процес учіння, художньо-творчої прикладної діяльності студентів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гегель Г.-В.-Ф. Эстетика: В 4-х т. – Т.3. – М., 1971.
2. Ветрова И.Б. Неформальная композиция: от образа к творчеству. Учебное пособие. – М., 2004.
3. Ермаш Г.Л. Искусство как мышление. – М., 1982.
4. Естетичне виховання: Довідник / В.І.Мазепа, А.В.Азархін, В.С.Горська та ін. / Упоряд. Н.О.Ярцева. – К., 1988.
5. Ковальчук Т.П. Художественная обработка бумаги.: Программа для студ. худ.-граф. фак-тов педвузов. – Одесса, 2002.
6. Саннікова О.П. Феноменологія особистості: Вибрані психологічні праці. – Одеса, 2003.
7. Семиченко В.А. Психологія педагогічної діяльності.: Навч. посіб. – К., 2004.

УДК 378. 147: 82 И

Корж Т.М.

ІНТЕГРАЦІЙНО-МАТРИЧНА МОДЕЛЬ НАВЧАННЯ АНОТУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ОРІЄНТОВАНИХ ТЕКСТІВ

Стаття присвячена актуальній проблемі методики викладання іноземних мов – анотуванню академічних текстів на основі інтегративно-матричної моделі, що допомагає встановлювати взаємозв'язок між формою і змістом текстів і забезпечує студентів ефективною і гнучкою стратегією складання письмових анотацій.

The article is devoted to the important problem in L2 teaching summarizing of academic texts on the basis of integrative-matrix model which helps to correlate a form and content of the texts and provides students with the appropriate and flexible strategy for composing written summaries.

Проблема анотування стара як світ. При всій уявній простоті та очевидній значущості цієї проблеми, і всупереч тій увазі, яка приділялася даному питанню в методичних і лінгвістичних дослідженнях, воно далеке від рішення в сучасній методиці викладання іноземних мов. Проблема переробки первинного тексту у вторинний безпосередньо пов'язана з проблемою розуміння – центральною проблемою багатьох наук про людину – психології, лінгвістики, літературознавства, методики навчання іноземних мов.

Абсолютно всі лінгвісти і методисти, що займаються дослідженням компресії тексту в рамках психолінгвістичного або комунікативного (функціонального) підходів і їх можливих варіацій, автоматизованої переробки інформації, сходилися у тому, що при навчанні адекватного розуміння тексту читачу необхідно уміти виділяти основну ідею тексту, головну/другорядну інформацію, його ключові слова, “сміслові віхи”, опори і т.д., в яких у стислому вигляді передано зміст тексту. Але у всіх дослідженнях чітко простежуються дві основні тенденції: або ж запропонована методика дуже часоємна і “лінгвістична” [5: 8] і підходить тільки для студентів мовних ВНЗ, або ж розуміння тексту жорстко управляється з

боку викладача (питально-відповідна обробка змісту тексту), коли студентам “нав'язується” розуміння викладача.

Як показали дослідження [7], навички проникнення в зміст тексту, розуміння його головних/другорядних ідей не присутні в когнітивних стилях студентів спочатку як психобіологічна здатність і їх потрібно цілеспрямовано формувати. Але навчити цього можливо тільки в рамках когнітивного підходу, забезпечивши студентів відповідними когнітивними стратегіями обробки текстів. Тому тільки з появою когнітивної психології і когнітивної лінгвістики, а зараз можна говорити і про становлення когнітивної методики, стало можливим позбавитися інтуїтивізму попередніх досліджень в питанні навчання анотування.

Актуальність даної статті визначається саме новим підходом до процесу сприйняття, розуміння і обробки текстової інформації в рамках когнітивних досліджень в психології і лінгвістиці. Провідним компонентом процесу сприйняття і розуміння текстів в когнітивній науці розглядається процес побудови моделей, які відображають зв'язок між ментальною репрезентацією ситуації і обробкою тексту. Головна відмінність моделювання процесу розуміння від інших підходів (наприклад, розуміння як декодування, інтерпретації, результату пояснення, як побудови проекції тексту і т.д.) полягає в тому, що модель орієнтована не на рівні (морфологічний, синтаксичний, семантичний і т.д.), а на комплексність опису: процес розуміння йде від розуміння слів до розуміння складових частин речення і потім – до послідовностей речень і найскладніших вищих структур тексту. Приймаючи до уваги високу продуктивність і перспективність цього напрямку, нами був вибраний шлях моделювання процесу анотування як когнітивної стратегії проникнення в зміст тексту і витягання зрозумілого в зовнішній план. Метою цієї статті є розгляд **інтеграційно-матричної моделі (ИММ)** анотування при навчанні читання іноземною мовою з позицій когнітивно-комунікативного підходу до методики навчання іноземних мов.

Під моделлю представлення знань в когнітивній психології розуміють формалізм, призначений для відображення статичних і динамічних властивостей предметної галузі. “Моделі є когнітивними репрезентаціями ситуацій, що знаходяться в епізодичній пам'яті, які описують в дискурсах” [4: 103]. Розроблена в рамках цього дослідження ИММ анотування професійно-орієнтованих текстів багато в чому спирається на стратегічну модель розуміння Т.А. ван Дейка і В.Кинча [3], оскільки для нашого дослідження особливе значення мають чотири основні компоненти цієї когнітивної моделі розуміння: **ситуативна модель, система управління, знання і стратегії.**

У своїй моделі ми розглядаємо текст як складне, ієрархічно структуроване утворення, в основі якого лежить якийсь “згусток” знання про стереотипну ситуацію або клас ситуацій реального світу – концепт, навколо якого організовані фрейми – одиниці, що містять основну, типову і потенційно можливу інформацію, а анотування – як процес формування фрейма тексту. Згідно з нашою моделлю, ментальні репрезентації формуються на базі **інтеграції** різних джерел знання, режимів їх обробки і чітких, алгоритмізованих стратегій, результатом якої є побудова **текстової матриці, що** дозволяє читачу одержати на виході добре структуровану ментальну репрезентацію читаного тексту, далі екстеріоризовану у власному вторинному тексті.

Під **ситуативною моделлю** Т.А. ван Дейк і В.Кинч розуміють репрезентацію подій, дій, осіб і тих ситуацій, про яких мовиться в тексті. Вона включає відому читачу інформацію про якусь ситуацію і необхідні вербальні знання. Розуміння припускає актуалізацію, оновлення і інші способи існування моделі ситуації. “Люди, що розуміють реальні події або мовленнєві події, здатні сконструювати ментальні уявлення, і особливо осмислене уявлення, тільки за тієї умови, що вони мають в своєму розпорядженні загальніші знання про такі події” [4: 157].

Для фрейма низького ступеня імплікативності (якими є науково-технічні тексти), за спостереженням Л.О.Нефедової, характерна чітко структурована система знань, коли об'єм

інформації у вигляді концептів і категорій досить легко відновлюється завдяки маркерам, які вказують на який-небудь суб'єкт або предмет, навіть відсутній в даний момент [9].

Аналіз змістовної структури текстів, проведений Л.О.Черняхівською, показав, що при всій різноманітності вмісту в будь-якому тексті є інформаційні комплекси суворо певного складу, взаємозв'язані і ієрархічно входять один в одного. Вони можуть розглядатися як стройові елементи інформації. Ця змістова структура “є нелінійним і недискретним утворенням, що володіє, проте, певною ієрархічною структурою, в якій ієрархічно організовані сегменти відображення реальності пов'язані один з одним різного роду зв'язками” [13: 120].

Тому становлення навчальної текстової діяльності іноземною мовою повинне проходити за шляхом привласнення студентами все більшої кількості *текстотипів* і формування на їх основі відповідних психічних образів [1: 9–10], тобто концептів, “оскільки одного разу актуалізована в мовних знаках смислова структура одержує деяку міру автономності і стає надбанням деякого узагальненого текстуалітета”, під яким Ю.О. Сорокін розуміє “абстрактний набір правил, формальні і змістовні параметри існування деякого конкретного тексту” [12: 66].

На типових текстах академічних реєстрів, на думку М.В.Ляховицького і Г.А.Гринюк [11: 122], може формуватися вміння швидко і повною мірою вичитувати інформацію, розуміти як основний, так і приватний зміст і використовувати одержану інформацію в усних висловах, побудованих на матеріалі текстів за фахом, оскільки вони володіють однаковою макроструктурою, схематичне представлення якої ми називаємо *текстовою матрицею (ТМ)* і розуміємо як інваріантний набір текстової структури, загальної для текстів однієї функціональної спрямованості незалежно від мови.

Кажучи про типові професійно-орієнтовані тексти, ми спираємося на аналіз, проведений американськими методистами Tim Johns і Florence Davies [14] і запропоновані ними дванадцять “топікових” типів. Проаналізувавши велику кількість текстів академічних реєстрів, вони виділили дванадцять універсальних, повторюваних текстових структур: *Структура, Процес, Характеристики, Механізм, Теорія, Принцип, Стан, Інструкція, Сила, Адаптація, Соціальна структура, Система*, надалі названих А. Johns і D. Paz [15] *функціональними типами (ФТ)*, оскільки вони відображають функціональні особливості конкретних текстів. У нашому випадку це і є моделі тих науково-технічних ситуацій, які описуються в текстах академічних реєстрів.

Згідно з когнітивною теорією Т.А.ван Дейка і В.Кинча, розуміння припускає включення нової інформації, що міститься в повідомлення, в систему вже існуючих знань реципієнта. Тому в нашій моделі ми виділяємо два блоки: 1) блок обробки вхідної інформації (*БОВІ*) – “управляюча система” в термінах Т.А. ван Дейка і 2) блок наявних структур знань (*БНСЗ*). Завданням БОВІ є введення читача в сприйняття письмового повідомлення і конструювання значення цього повідомлення як ментального уявлення про задум автора на основі ідентифікації моделі ситуації.

Компонентами БОВІ є режими обробки інформації, стратегії і психологічні механізми сприйняття тексту. Управляюча система в нашій моделі забезпечує приведення в дію всіх стратегій для виробництва інформації, а також об'єднує всю інформацію, яка необхідна для її переробки короткочасної пам'яті. Обробка інформації тексту здійснюється в двох режимах: “знизу-вгору” і “зверху-вниз”, залежно від спрямованості процесу. Режим “знизу-вгору” припускає сприйняття структур від нижчого рівня до вищого: графі – склади – слова граматичні зв'язки – лексичні значення і т.д. режим обробки мовленнєвого повідомлення “зверху-вниз” починається з вищого рівня до нижчого: від фонових знань і очікувань читаючого, його соціолінгвістичної і комунікативної компетенції до швидкого і безпомилкового розпізнавання лексико-граматичних форм. При цьому весь процес обробки інформації не розбивається на окремі мовленнєві дії і операції і обидва ці режими протікають паралельно, взаємодіючи і доповнюючи один одного. “Розуміння зв'язного тексту за самою своєю природою веде до створення *високоінтегрованих* (курсив наш) пошукових систем і,

тим самим, до високоорганізованої пам'яті” [3]. Що стосується психологічних механізмів сприйняття письмового повідомлення, то це питання достатньо повно розроблене в працях Н.І.Жинкіна, О.О.Леонтьєва, І.О.Зимньої, З.І.Кличникової та ін.

Одним з елементів управляючої системи в нашій моделі є ТМ, яка дозволяє читачу звести всі варіанти суб'єктивного розуміння тексту до об'єктивного інваріанта – до його макроструктури, яку ми називаємо **анотемою** – модель певного класу текстів, що включає ієрархічно організовані прототипічні ознаки даного класу. Графічне представлення анотеми є ТМ, яка є орієнтовною основою діяльності з обробки текстової інформації.

У когнітивній моделі розуміння Т.А. ван Дейка і В. Кинча процеси розуміння мають стратегічну природу. Це значить, що “розуміння індивідом тексту реалізується набором способів розуміння (стратегій), що мають відповідності в перцептивній ланці читання. Кількість і якість використовуваних способів (стратегій) і індивідуальні варіанти їх реалізації (тактики) залежать від особливостей об'єкту – читаного тексту і суб'єкта – читача” [8: 4]. Як когнітивні стратегії ми виділяємо наступні дії: визначення функціонального типу тексту за його заголовком, актуалізація фрейма тексту, пошук інформативних складових в тексті і складання ТМ.

На відміну від моделі Т.А. ван Дейка і В. Кинча стратегії, що використані в нашій ІММ анотування, є наперед запрограмованими, навмисно здійснюваними або усвідомленими. Дії стратегій не носять гіпотетичний і вірогідний характер: з їх допомогою виробляється швидко та ефективно встановлення найвірогіднішої структури або значення сприйманих мовних повідомлень. Дана модель дозволяє уникнути того, що М.М.Бахтін назвав поліфонічністю змісту тексту, тобто множинністю ступенів свободи його розуміння [2: 246–247], і “чим більше даний текст орієнтований на певний вузький спосіб розуміння, тим більше однозначна його інтерпретація” [6: 141–144], що є необхідною умовою розуміння професійно-орієнтованих текстів як в процесі навчання, так і реального життя фахівця. Приналежність тексту до визначеного ФТ орієнтуватиме читача на певний вузький спосіб розуміння, і, отже, на однозначну інтерпретацію тексту.

Т.А. ван Дейк і В. Кинч відзначають, що “використовування знання в розумінні тексту означає здатність співвідносити текст з деякою наявною структурою знання, на основі якої і створюється модель ситуації”. Для успішної обробки тексту і написання анотації в БІСЗ ми виділяємо наступні знання: **фонові знання** (основні концепти, фактична інформація за фахом, тобто професійна пресупозиція), **контекстні знання** (знання ситуації і знання даного тексту) і **мовні знання** (граматичні, лексичні, синтаксичні, стилістичні).

Представлена ІММ навчання анотування професійно-орієнтованих текстів була перевірена в експериментальному навчанні читання студентів 3–4 курсів Севастопольського національного університету ядерної енергії і промисловості і повністю підтвердила свою ефективність.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бабайлова А.Э. Текст как продукт, средство и объект коммуникации при обучении неродному языку. – Саратов: Изд-во Саратовского университета, 1987. – 152 с.
2. Бахтин М.М. Эстетика словесного творчества. – М.: Искусство, 1986. – 445 с.
3. Ван Дейк Т.А., В. Кинч. Стратегии понимания связного текста// Новое в зарубежной лингвистике. – М., 1988. – Вып. 23. – С. 153–211.
4. Ван Дейк Т.А. Язык. Познание. Коммуникация. – М.: Прогресс, 1989. – 311 с.
5. Вейзе А.А., Чиркова Н.В. Реферирование технических текстов (английский язык). – Минск: Вышэйшая школа, 1983. – 128 с.
6. Леонтьев А.А. Основы психолингвистики. – М.: “Смысл”, 2003. – 287 с.
7. Нахабина М.М. Определение объективных показателей уровня сформированности речевых навыков и умений при устном воспроизведении и интерпретации текста: Автореф. дис. ... канд. филол. наук. – М., 1974. – 30 с.
8. Неволин И.Ф. Познавательное чтение: методы исследования и оценки: Автореф. дис. ... канд. психол. наук. – М., 1988. – 16 с.

9. Нефедова Л.А. Когнитивно-деятельностный аспект имплицативной коммуникации. – Челябинск, 2001. – 151 с.
10. Сметанникова Н.Н. Индивидуально-возрастные особенности понимания иноязычного текста: Автореф. дис. ... канд. психол. наук. – М., 1978. – 16 с.
11. Смысловое восприятие речевого сообщения. (В условиях массовой коммуникации). – Сб. ст. М.: “Наука”, 1976. – С.110–123.
12. Сорокин Ю.А. Психолингвистические аспекты изучения текста. – М., 1985. – 168 с.
13. Черняховская Л.А. Смысловая структура текста и ее единицы // Вопросы языкознания. – 1983. – №6. – С.117–126.
14. Johns T. and F. Davies. Text as a vehicle for information: The classroom use of written text in teaching reading in a foreign language // Reading in a Foreign Language, 1983. – №1(1). – pp. 1–20.
15. Johns A. and D. Paz. Text Analysis and Pedagogical Summaries: Revising Johns and Davies. // Functional Approaches to Written Text: Classroom Applications. Washington, 1997– P. 33–49.

УДК 378

Кузьменко Г.В.

ВИКЛАДАННЯ КУРСУ (ДИСЦИПЛІНИ) “ОБРАЗОТВОРЧЕ МИСТЕЦТВО З МЕТОДИКОЮ ВИКЛАДАННЯ” В КОНТЕКСТІ БОЛОНСЬКОГО ПРОЦЕСУ (ЗА ВИМОГАМИ КРЕДИТНО-МОДУЛЬНОЇ СИСТЕМИ)

Статтю присвячено висвітленню питань викладання курсу “Образотворче мистецтво з методикою викладання” в контексті Болонського процесу за вимогами кредитно-модульної системи.

The article is dedicated to the problems of teaching “Fine Arts and Teaching Methods” course in context of Bologna process according to the credit and module system requirements.

Для успішної розбудови і зміцнення цивілізованої, демократичної держави в умовах подальших соціально-економічних та політичних змін у суспільстві Україна чітко визначила орієнтир на входження в освітній простір Європи. Однією із передумов входження нашої країни до єдиної Європейської зони вищої освіти є реалізація системою вищої освіти України ідей Болонського процесу, важливою ознакою якого є надання вищій школі загальноєвропейського характеру і орієнтація на потреби та інтереси студента.

На думку експертів, Болонський процес “... скерований на зближення, а не на уніфікацію вищої освіти в Європі” [1: 8]. У державних та міжнародних документах з проблем вищої освіти наголошується, що Європа повинна стати Європою знань, акцентується увага на необхідності “... будувати і посилювати інтелектуальну, культурну, соціальну й технічну базу нашого континенту. Особливо це стосується університетів, що продовжують відігравати переломну роль у такому розвитку” [1: 17].

Як визначив у своїй доповіді “Про адаптацію університетської освіти до вимог Болонського процесу” на засіданні Вченої ради 27 травня 2005 року проректор з навчально-методичної роботи Харківського національного університету ім. В.Н.Каразіна Ю.В.Холін “Освіта все більше набуває ринкових ознак: університет – постачальник освітніх послуг, студент – клієнт, замовник – або сам студент, або держава; попит на освіту та працевлаштування випускників – критерій успішності того чи іншого навчального закладу”. Приєднання України до Болонського процесу несе багато позитивних перспектив: надає нашій країні змогу поглибити відносини з європейськими державами і міжнародними організаціями в подальшій інтеграції до ЄС, вивести вищу освіту і науку на значно вищий рівень якості і конкурентоспроможності, що забезпечить формування та зміцнення інтелектуального, культурного, соціального та науково-технічного потенціалу України як